

Gospodarstwo leśne w Krzeszowicach.

(Napisał M. Janeczko.)

Lasy Krzeszowickie, należące do dóbr hrabstwa Tenczyńskiego, położone są w trzech powiatach: Chrzanowskim, Krakowskim i Wadowickim, a obszar ich wynosi 7420 *ha*. Lasy te, nie stanowiące jednolitej całości, ale poprzerzynane obcemi posiadłościami, rozrzucone w 26 gminach, podzielone są na 6 rewirów, które w Krzeszowicach nazywają wydziałami. Wielkość tychże rewirów jako jednostek gospodarczych wynosi od 365 *ha* (rewir Spytkowice) do 2400 *ha* (rewir Myślachowice).

W lasach Krzeszowickich prowadzi się gospodarstwo wysokopienne według systemu połączonego (Flächenfachwerk), które to urządzenie zamienia się obecnie na gospodarstwo drzewostanowe według systemu Saskiego.

Zarząd poszczególnych rewirów poruczony jest leśniczemu, którym dodaną jest służba ochronna manipulacyjna, t. j. strażnicy i gajowi (ewentualnie i praktykanci), stosownie do wielkości rewiru i czynności manipulacyjnych. Leśniczowie są osobiście odpowiedzialni za należyte wypełnianie służby w rewirze i podlegają bezpośrednio nadleśnictwu, w którego ręku spoczywa kierownictwo całego gospodarstwa lasowego, a więc dozór i kontrola nad wszelkimi czynnościami tak leśniczych jak i reszty służby leśnej w poszczególnych rewirach. — Nadleśnictwo przedkłada rokrocznie wnioski i proponuje zmiany tak co do liczby personelu jako też i co do awansu. Naturalnie wniosek taki jest osobnem sprawozdaniem uzasadniony.

Pobory roczne oficyalistów leśnych w hrabstwie Tenczyńskim są następujące:

Kategoria	Całoroczne pożytki służbowe												Razem bez opatu			
	K L A S A	Płaca		Opał		gruntu etatowego		pasza dla bydła w lesie		Wyczałt na utrzymanie koni służbow.						
				Rodzaj	Ilość stosów 2 m. morgów	wartość relutum	zł.	ct.	Ilość sztuk			wartość relutum			zł.	ct.
Charakter służbowy	zł.	ct.				zł.	ct.		zł.	ct.	zł.	ct.	zł.	ct.		
<i>A) Oficyaliści</i>																
Nadleśniczy	I	1500	—	łup. tw. " mk. oblak.	12	6	30	—	6	30	—	686	—	2246	—	
"	II	1200	—		30	6	30	—	6	30	—	686	—	1946	—	
Leśniczy	I	80	—		obl. tw.	8	6	30	—	4	20	—	400	—	1250	—
"	II	700	—	łup. m. obl. m.	8 20	6	30	—	4	20	—	400	—	1150	—	
Adjunkt	I	360	—	obl. m.	12	na wikt	240	—	—	—	—	—	—	600	—	
"	II	260	—				—	—	—	—	—	—	—	—	—	500
Praktykant	I	180	—	—	—	dod. na wikt	240	—	—	—	—	—	—	420	—	
"	II	120	—	—			—	—	240	—	—	—	—	—	360	—
<i>B) Służba ochronna i manipulacyjna</i>																
Strażnik (Strzelec)	I	350	—	obl. m.	12	3	15	—	3	15	—	—	—	380	—	
"	II	300	—			3	15	—	3	15	—	—	—	—	330	—
"	III	240	—			3	15	—	3	15	—	—	—	—	270	—
Gajowy (pomocnik myśl.)	I	180	—	obl. m.	8	2	10	—	2	10	—	—	—	200	—	
"	II	120	—			2	10	—	2	10	—	—	—	—	140	—
"	III	96	—			2	10	—	2	10	—	—	—	—	116	—

Strażnicy dostają oprócz stałej płacy corocznie renumeracye, jeżeli leśniczy rewiru da dobrą kwalifikacyę

Od leśniczego wymaga się w hrabstwie Tenczyńskiem wyższego egzaminu państwowego, a od praktykantów ukończonej szkoły lasowej we Lwowie*). Strażnik musi być biegłym w piśmie

*) Sądzymy, że taki warunek nie istnieje, tylko uczniowie krajowej szkoły gospodarstwa lasowego, przyjmowani bywają na praktykantów w ciągu nauki szkolnej i to za każdorazowym zgłoszeniem się o to Dyrekcji szkoły. Takich czasowych i bezpłatnych praktykantów, przyjmuje następnie często Zarząd dóbr Krzeszowickich na rzeczywistych praktykantów.

Przyp. Red.

i w rachunkowości, tak, żeby go można użyć do czynności kancelaryjnych w leśnictwie. — Gajowy zaś musi umieć czytać i pisać i prowadzić życie moralne.

W roku 1886 ustanowiono tak zwane biuro centralne, któremu poruczone zostały wszelkie sprawy techniczno lasowe, a w szczególności wypracowanie i peryodyczną rewizję planów systemizacyjnych gospodarstwa lasowego. Zwierzchne kierownictwo wszystkich dóbr hrabstwa Tenczyńskiego koncentruje się w administracyi dóbr w Krzeszowicach — na której czele stoi obecnie p. Siegler d'Eberswald.

Obowiązki i prawa oficyalistów objęte są instrukcją z roku 1886, wydaną jeszcze przez ś. p. Artura hrabiego Potockiego, a obowiązki leśniczych określa oprócz tego osobny regulamin czynności leśniczych z tego samego roku. Odrębny regulamin istnieje także dla zawiadowcy tartaku w Krzeszowicach, również z roku 1886. Od czasu, kiedy obowiązki i czynności leśniczych objęte zostały osobnym regulaminem, zniesiono zjazdy leśniczych na konferencye do Krzeszowic. Przez to nie tracą oni czasu na osobiste narady i próżne dysputy, w których zazwyczaj każdy bronił uporeczywie swego zdania. Każdy leśniczy ma książkę zwaną protokołem dyspozycyjnym lub krótko raportem, do której wpisuje na lewej połowie stronicy wszystkie spostrzeżenia w ciągu tygodnia zebrane, notuje zapytania i stawia propozycye. Raport przynosi posłaniec do nadleśnictwa w torbie zamkniętej co tygodnia w dzień oznaczony (czwartek). — Nadleśniczy odpowiada, odpisując na prawej połowie stronicy na zapytania, daje objaśnienia i zlecenia (jeżeli sprawa donioślejsza, w porozumieniu z administracją dóbr) i odsyła protokoły dyspozycyjne niezwłocznie leśniczemu. Leśniczy stosuje się do otrzymanych wskazówek. W nagłych potrzebach winien bezzwłocznie zwrócić się z zapytaniem lub doniesieniem do nadleśnictwa pisemnie lub telefonicznie, gdyż wszystkie rewiry połączone są z nadleśnictwem telefonami.

W gospodarce leśnej hrabstwa Tenczyńskiego panuje tak ścisła kontrola, że w obrocie materyałowym nie zgubi się najdrobniejszy kawałek materyału drzewnego, a w rachunkach pieniężnych ani jeden grosz!

Weźmy dla przykładu manipulację materyałową w rewirze, przyczem zapoznamy się zarazem z dawniejszym i obecnym sposobem i intensywnością użytkowania rocznego etatu drzewnego w lasach tamtejszych.

Dawniej postępowano z użytkowaniem w następujący sposób:

Nadleśniczy wyznaczał zręb, leśniczy wynumerował go na pniu, zaciągał materyał do książki (numerownik) i posyłał ją (wraz z zestawieniem materyału według średnicy i klas wysokości) nadleśnictwu do sprawdzenia. Nadleśniczy sprawdziwszy numerownik i formalnie i w rzeczywistości na zrębie co do ilości sztuk, co do grubości i wysokości drzewa, szacował masę zrębu na miejscu albo według pni modelowych lub też na podstawie analogicznych dat z lat dawniejszych. Rezultat oszacowanej masy drewna użytkowego i opałowego odbierał leśniczy i zaciągał takowy do rachunku materyałowego. — Teraz kontrolor wykonywał sprzedaż na zrębie co 14 dni, a strony ścinały i obrabiały materyał na własną rękę! — Drewno opałowe wyrabiano w stosy (sągi) Po sprzedaży każdorazowej sporządzał leśniczy konsygnację imienną, którą wraz z kontrolorem podpisywał. Pieniądze odnosił kontrolor do kasy.

Obecne użytkowanie w lasach hrabstwa Tenczyńskiego wygląda zupełnie inaczej.

W skarbie Krzeszowickiem trwa rok gospodarczy od 1. lipca do 30. czerwca następnego roku kalendarzowego. W przeciągu pierwszych 10 dni lipca winien leśniczy przedłożyć wniosek cięć na następny rok gospodarczy nadleśnictwu. — Wniosek ten musi być tak zestawiony: Stronica formularza podzieloną jest na lewą i prawą połowę. Na lewej połowie pisze leśniczy, w którym oddziale lub poddziale znajduje się zręb przypadający na rok gospodarczy według dziesięcioletniego (zatwierdzonego) planu cięć. Opisuje drzewostan, który ma być wycięty i podaje, jakiej masy drewna użytkowego (szpilkowego i liściastego), a jakiej masy drewna opałowego i odpadków z wyróbki tego zrębu spodziewać się można. To jest użytek główny. — Użytek uboczny: Które oddziały lub poddziały lasu przypadają do trzebieży? jaką dadzą masę żerdzi lub grubszego materyału? Użytki przypadkowe: Suszyce, wiatrołomy itp. — również z podaniem spodziewanej masy. Po dokonaniem cięciu uwidocznia leśniczy na prawej połowie stronicy, ile masy uzyskano w rzeczywistości ze wszystkich trzech użytków. Ten wykaz rezultatów wyróbki materyału zrębowego przedkłada leśniczy razem z wnioskiem cięć na rok następny nadleśnictwu najdalej do 10. lipca. — Nadleśnictwo przegląda wnioski i zatwierdza je.

Po otrzymaniu zatwierdzonego wniosku cięć, wyznacza leśniczy zręby, dzieli je na tyle „losów“ ile ma do dyspozycji spółek

(rot) robotników leśnych i rozpoczyna robotę w terminie przez nadleśnictwo wyznaczonym. O postępie robót zawiadamia co tygodnia w protokole dyspozycyjnym. Wszystkie roboty zrębowe prowadzą się we własnym zarządzie czyli kosztem skarbu, pod najściślejszym nadzorem i kontrolą straży leśnej. Czystość i ład w robocie wzorowy. Racyonalność w wyzyskaniu danego materiału drzewnego na zamierzone cele pod okiem samego leniśczego bardzo zadawalniająca.

Jednym z najważniejszych momentów na polu użytkowania jest decyzja, jakie należy wyrobić sortymenta z powalonego drzewa, aby drewno jak najlepiej spieniężyć. Niestety stanowi o tem u nas — jeżeli zarząd lasny w ogóle zajmuje się wyróbką drewna na własną rękę — zwykle nierozum robotników, a w najlepszym razie nie wiele od nich rozsądniejszy gajowy. Sprawą tą powinien kierować człowiek fachowy i to taki, który przynajmniej ma wyobrażenie o mechanicznej technologii i o handlu drewna.

Na zrębach w lasach hrabstwa Tenczyńskiego ścina się drzewa siekierą lub piłą prawie u samej ziemi; pniaki nad 25 *cm* wysokie należą do rzadkich wyjątków. Przerzynanie drzew piłą, wyróbka na sortymenta jakoteż i sortowanie drewna opałowego odbywa się pod okiem samego leśniczego. Wszelka niedbałość pod tym względem jest surowo karana. Straż rewiru, w którym wykazano wielki procent drewna opałowego, jest bezwarunkowo wykluczona od remuneracyi corocznych, a leśniczy odpowiada nawet i pieniądze.

W szczególności wyrabiają na zrębach następujące sortymenta:

A) *Drewno użytkowe.*

1. Długoce czyli całe pnie na cele budowlane, począwszy od 11 *cm* średnicy w środku pnia. — Wierzchołek odcina się w zasadzie w miejscu, gdzie średnica wynosi $\frac{1}{3}$ średnicy dolnej. Ale wierzchołki te, mianowicie z drzew grubych, bynajmniej nie rąbią szablonowo na drewno opałowe, lecz wyrabiają z nich różne krótsze sortymenta użytkowe.
2. Wyrzynki, części z pni takich, które nie nadają się w całej swej długości na materiał budowlany.
3. Kloce, począwszy od 25 *cm* średnicy w środku. Długość 4, 5 i 6 *m*.

Te cyfry 4, 5, 6 *m* mówią wyraźnie! Wiadomo nam, że krótki materiał tarty znacznie lepiej się opłaca niż długi, bo

dozwala lepiej wyzyskać długość pnia. W Krzeszowicach więc wyrabiają kloce krótkie 4, 5, i 6 metrowe a wyjątkowo tylko ponad 6 metrów.

4. Stemple kopalniane, 3, 3·5 do 4 *m* długie, a od 12 do 22 *cm* grube na cieńszym końcu. Zapas roczny stempli konsumują zupełnie kopalnie węgla i galmanu, prowadzone we własnym zarządzie, położone w rewirze myślachowickim w powiecie chrzanowskim. W roku 1893/4 odstawiono do kopalń tych 2200 stempli; dostawa odbywa się również we własnym zarządzie.
5. Fele kopalniane łupane. Długość 2 *m*, grubość 10 *cm* w cieńszym końcu.
6. Żerdzie. Długość 6—12 *m*, grubość 6—10 *cm* w środku. Sto sztuk takich żerdzi zawiera przeciętnie 2·8 *m*³ masy stałej. Żerdzie wyrabiają się więc również i na zrębach, chociaż główny kontyngent tego materiału pochodzi z trzebieży.
7. Tyki chmielowe. Długość 6 i 9 *m*, grubość 5 i 6 *cm* w środku. Sto sztuk = 1·35 *m*³.
8. Półtyki chmielowe. Długość 5—7 *m*, grubość 4—5 *cm* w środku. 100 sztuk = 0·5 *m*³.
9. Tyki do grochu. Długość 3—6 *m*, grubość 2—3 *cm* w środku. 100 sztuk = 0·2 *m* masy.
10. Sztachety. Długość 1·5 i 2 *m*, wyjątkowo 2·25 *m*, grubość 3—6 *cm* w środku. 100 sztuk = 0·2, 0·3, 0·4 i 0·5 *m*³.
11. Obręcze przeważnie brzożowe, rzadziej z iwy lub innych gatunków drzew. Długość 3—6 *m*, grubość 2—5 *cm* w środku.
12. Gonty — wyrabiają się zaraz na zrębie na własną potrzebę, na sprzedaż tylko wyjątkowo. Długość 60 *cm*, szerokość 6—10 *cm*, a zatem przeciętnie 8 *cm*.

Jak skrupulatnie, oszczędnie i racjonalnie obchodzą się w skarbie Krzeszowickim z materiałem drzewnym, niech posłuży za przykład, że wypośrodkowali oni, ile metrów sześciennych stałej masy drzewnej zużywa się na zrobienie 100 sztuk gontów. Według dat zebranych przez nadleśniczego p. K. Gretschla potrzeba:

na wyrobienie

100 sztuk gontów świerkowych 0·15 *m*³ drewna świerkowego

100 „ „ sosnowych 0·2 *m*³ drewna sosnowego.

Wszystkie (od 1 do 12) wyżej wymienione gatunki zrębowe wyrabiają przeważnie z drewna szpilkowego, świerkowego i sosno-

wego, mniej z jodłowego. Z gatunków drzew liściastych (buk, dąb, olcha i brzoza) wyrabiają wyżynki i kłocce.

Cienki materiał sosnowy jest tańszy niż świerkowy i jodłowy, co jest naturalnem, gdyż cienki materiał sosnowy jest bardzo miękki i kruchy, a to z tej biologicznej przyczyny, że sosna w pierwszej młodości rośnie bardzo szybko.

U nas w kraju poszukują z drzew szpilkowych (świerk, sosna, jodła) w ogóle najwięcej materiału świerkowego i najlepiej zań płącą. W Krzeszowicach, jak widzimy, lepiej płącą za sosnę. — W Karyntyi i w niektórych okolicach Niemiec, n. p. w okolicach Schwarzwaldu, wolą jodłę niż świerka i znacznie drożej ją płącą. Te różnice w cenach i w popycie za tym lub owym gatunkiem drewna szpilkowego polegają w przeważnej części na nieznamości rzeczy, na przesądach i na uzansach, lub, że się tak wyrażę, kapryśnych modach w handlu drewna. Ze stanowiska technologicznego, między drewnem świerkowym, sosnowem i jodłowym nie ma żadnej różnicy. Różnicę w jakości spowodować może tylko siedlisko, na którym drzewo wyrosło. — Że w okolicach, gdzie hodują sosnę na siedliskach, na których żadne inne drzewo rość nie chce — taka sosna musi dać drewno lične, rozumie się chyba samo przez się. Drewno sosnowe szwedzkie zaś jest tak dobre i piękne, jak najprzedniejszy materiał z naszych modrzewiów. — (Obacz okazy sosny szwedzkiej w muzeum technologicznem w Wiedniu).

B) *Drewno opałowe.*

Układa się w stosy jedno- i dwumetrowe. Układanie to jako też i sortowanie drewna opałowego jest wzorowe. Według instrukcyi wyrabiają się następujące gatunki drzewa opałowego.

1. Łupane: od 15 *cm* grubości wyżej.
2. Kraglakowe (oblakowe) grube: niżej 15 do 10 *cm* grubości.
3. Kraglakowe (oblakowe) cienkie: niżej 10 do 6 *cm* włącznie.
4. Gałazkowe: niżej 6 do 3 *cm* grubości.

Co do ceny, to grupuje się drzewo opałowe zaraz na zrębie i to na pięć klas jak następuje:

buk — grab	sosna — modrzew	świerk — jodła
1. klasa	2. klasa	3. klasa
dąb — brzoza — olcha		osika — wierzba
4. klasa		5. klasa

C) *Odpadki.*

1. Chrust: choina i gałęzie z drzew liściastych układa się w stosy po 4 m przestrzeni: $2 \times 2 \times 1.3$ t. j. długość stosu 2 m, szerokość czyli głębokość stosu (długość gałęzi) 2 m, a wysokość stosu 1.3 m; nadwyżkę 0.3 m przestrzennego dają na ułożenie się gałęzi.
2. Trzaski jako odpadki z obróbki drewna, układa się również w stosy jedno- i dwumetrowe przestrzenne.
3. Pniaki układają się zazwyczaj w stosy czterometrowe, ale robią i jednometrowe dla biednych odbiorców z okolicy, co zasługuje na pochwałę.

Przy tej sposobności wspomnę tutaj jeszcze o jednym względzie, jakiego doznaje okoliczny lud ze strony zarządu leśnego. — We wielu wioskach, leżących w obrębie hrabstwa Tenczyńskiego, trudnią się chłopi drobnym przemysłem, wyrabiając sanki, grabie, widły (drewniane, miski), skrzyńki i t. p. naczynia i sprzęty domowe; są i gonciarze. Dla tego drobnego przemysłu domowego wycinają na zrębach gładkie klocki odpowiedniej długości (najwięcej bukowe), a przy sortowaniu drewna opałowego odkładają piękne, gładkie szczepiny (bukowe, świerkowe i sosnowe). Sortowania tego nie robią od niechcienia i z lekceważeniem, owszem nadzwyczaj starannie i ściśle. Nadleśniczy zwraca na to baczne oko przy odbiorze kontrolnym i broń Boże, by zobaczył w stosach opałowych kilka gładkich szczepin dla chłopów przydatnych. Zaraz na miejscu udziela nagany winnym, a może nawet ukarać; nadleśniczy ma bowiem prawo zarządzić ponowne sortowanie materiału na koszt leśniczego. Materiał wysortowany w ten sposób sprzedają chłopom tylko nieco drożej (o 8% jeżeli się nie mylę) niż drewno opałowe. We wsiach wreszcie blisko Krakowa położonych, wypalają chłopi węgiel drzewny i wożą węgiel ten do Krakowa; inni znów prowadzą handel drobnem drewnem opałowem w wiązках i ci kupują chętnie wysortowany lichszy materiał opałowy, ale za niższą cenę, co również uwzględnia zarząd lasów hrabstwa Tenczyńskiego.

Takie uczciwe popieranie przemysłu domowego wśród ludu wiejskiego ma dwojakie znaczenie: ekonomiczne i gospodarcze. Przez sprzedaż odpowiedniego materiału za przystępną cenę, odwodzi i odzwyczajają się lud wiejski od szkaradnej kradzieży, będącej we wielu okolicach niemal klęską, a popierając zyskowny przemysł domowy, przysparza się skarbowi drobnych w prawdzie, ale sta-

łych odbiorców. Zresztą zbyt ten wcale nie jest tak nieznaczny, gdyż n. p. rewir Tenczynek pozbywa się całego zapasu drewna opałowego przeważnie w ten sposób.

4. Zgrabki: materiał z ostatecznego uprzątnięcia zrębu zgar-
tują na kupy mniej więcej trzymetrowe i tak go sprzedają.

Wszystek materiał na zrębie, tak użytkowy jak i opałowy, zgromadzony i ułożony jest w jak największym porządku. Drewno użytkowe i stosy drewna opałowego leżą na podkładach, które, po uprzątnięciu znów wyrabiają na drewno opałowe.

O korzyściach tego rodzaju obróbki materiału w lesie na własną rękę w następnym artykule.